

Avusturya İktisadi ve Özgürlüğün Politik Ekonomisi*

Richard M. Ebelliing**

Modern Avusturya İktisat Okulu'nun yeniden canlanmasının 30 yıl önce, 1974 yılının, 15-22 Haziran'ında Avusturya iktisadi üzerine tertiplenen konferansla başlamış olduğu söylenebilir. Bu konferans, Beşerî Araştırmalar Enstitüsü'nün (Institute of Humane Studies) sponsorluğunda, South Royalton'un küçük kasabası Vermont'ta, 40 katılımcıyla gerçekleştirildi.

1974 yılına gelindiğinde, Avusturya İktisat Okulu yaklaşık çeyrek asırdır durgunluk içindeydi. 1940'lardan önceki 60 yılı aşkın bir süre boyunca Avusturyalı iktisatçılar, iktisadî teori ve politikaya en özgün katkılarda bulunan teorisyenler olarak görülmüştü. Onlar marjinal fayda, fırsat maliyeti, değer ve fiyat, sermaye ve çıkar, piyasalar ve rekabet, para ve konjunktür dalgalanmaları, mukayeseli iktisadî sistemler –sosyalizme ve müdahaleci refah devletine karşı kapitalizm –teorilerini geliştiren önde gelen düşünürler arasında yer alıyorlardı.

Fakat 1930'ların sonlarında ve 1940'larda Büyük Buhrana getirilen Keynesyen açıklamanın ve önerilen reçetenin belirginleşmesi ve ardın

* "Austrian Economics and the Political Economy of Freedom", *The Freeman: Ideas on Liberty*, June 2004.

** Foundation of Economic Education'in başkanı.

dan kazandığı zafer, ekonomik bunalım ve yüksek işsizlik sorunlarının çözümü için ortaya konan diğer bütün yaklaşımları bastırdı; buna elbette, 1930'ların başlarında Keynesyen makro ekonominin¹ önde gelen alternatifi olarak görülen Avusturya İktisat Okulu konjonktür dalgalanmaları teorisi de dahildi.

Bununla birlikte, o sıralarda, mikro ekonomide neoklâsik yaklaşım olarak tanınmaya başlayan bir görüş/akım gelişti. Bireysel karar alma mantığı üzerine çalışma/inceleme, kıt kaynakların rekabet hâlindeki alanlara tahsisi ve üretim faktörleri –toprak, emek ve sermaye – arasındaki gelir dağılımı, matematiksel optimizasyonda çok sayıdaki baskı/zorlama koşulları altında gittikçe yaygınlaşan bir uygulama hâline geldi. Burada dikkat, piyasa ekonomisinin genel bir dengeye kavuşacağı dar ve çoğunlukla sun'î koşulların tespiti ve ayrıntılarıyla tanımlanması üzerinde odaklanır.

Bu görüş, sürekli değişen bir dünyada piyasa rekabetinin mantığını ve süreçlerini açıklamaya çalışan neredeyse bütün Avusturyalı iktisatçıların ortaya koyduğu yaklaşıma tamamen tersti. Avusturyanlar, neoklâsik rakiplerinden farklı olarak, eksik bilgi, piyasanın karar alma sürecinde zamanın kapsamlı rolü ve değişen koşullara daimî uyum vasıtasıyla sağlanan piyasa koordinasyonunun doğası üzerinde durdu.²

South Royalton'da düzenlenen konferanstan sekiz ay önce, Ekim 1973'te, yirminci yüzyılda Avusturya iktisadına en önemli katkıları yapan Ludwig von Mises 92 yaşında ölmüştü.³ O yıllarda Avusturya okulunun

¹ 1930 yılındaki Büyük Buhrana getirilen Avusturyan ve Keynesyen izahlar ve politika önerilerinin açıklanması ve karşıtlıkları için bkz. Richard M. Ebeling, "The Austrian Economists and the Keynesian Revolution: The Great Depression and the Economics of the Short-Run", Richard Ebeling, ed., *Human Action: A 50-Year Tribute* (Hillsdale, Mich.: Hillsdale College Press, 2000), s. 15-110.

² Avusturyalı İktisatçıların çalışmalarındaki teorik ve politik temaların bir özeti için bkz. Richard M. Ebeling, "The Significance of Austrian Economics in 20th Century Economic Thought", *Austrian Economics and Political Economy of Freedom* (Northampton, Mass.:Edward Elgar, 2003), s. 34-60; Ludwig M. Lachmann, "The Significance of Austrian School of Economics in the History of Ideas", [1966] Richard M. Ebeling, ed., *Austrian Economics: A Reader* (Hillsdale, Mich.: Hillsdale College Press, 1991), s.17-39.

³ Mises'in ekonomik teori ve politikaya yaptığı pek çok katkının açıklanması için bkz. Richard M. Ebeling, "A Rational Economist in an Irrational Age: Ludwig von Mises", *Austrian Economics and Political Economy of Freedom*, s. 61-100; Richard M. Ebeling, "Planning for Freedom: Ludwig von Mises as Political Economist and Political Analyst", Richard M. Ebeling, ed., *Competition or Compulsion? The Market Economy versus the New Social Engineering* (Hillsdale, Mich.: Hillsdale College Press, 2001), s. 1-85; Richard M. Ebeling, "The Economist as the Historian of Decline : Ludwig von Mises and Austria Between the Two World Wars", Richard M. Ebeling, ed., *Globalization: Will Freedom or World Government Dominate the International Marketplace?* (Hillsdale, Mich.: Hillsdale

Piyasa

önde gelen ikinci üyesi Friederich A. Hayek, konferansa katılması için davet edilmişti, fakat Avrupa'dan Amerika'ya seyahat etmesini imkânsız kılan sağlık sorunlarından dolayı bu daveti reddetmişti. Konferanstaki hiç kimse, konferanstan sadece dört ay sonra, Ekim 1974'te, Hayek'in iktisat alanında Nobel Ödülü kazanacağını tahmin edemezdi.⁴

Konferanstaki konuşmacılar, Avusturya iktisadının diğer üç önde gelen ismiydi: Bunlar, 1930'larda Londra İktisat Okulu'nda (London School of Economics) Hayek'le çalışmış olan Ludwig M. Lachmann; 1950'lerin sonlarında New York Üniversitesi'nde Mises'le çalışan ve tezini onun danışmanlığında yazan Israel M. Kirzner⁵; 1940'ların sonlarından başlayarak pek çok yıl Mises'in New York Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği seminerlere katılmış ve Kolombiya Üniversitesi'nde iktisat alanında doktora derecesi almış olan Murray N. Rothbard'dı.

Konferans sırasında, Milton Friedman Vermont'taki yazlığından akşam yemeğinde bize katılmak ve yemekten sonra görüşlerini bizimle paylaşmak için bir geceliğine South Royalton'a geldi. Friedman bizimle birlikte olmaktan dolayı memnun olduğunu söyledi. Mises ve Hayek'le geçirdikleri zamanları, Mont Pelerin Society'nin kurucu üyeleri oldukları ve 1947 Nisan'ında İsviçre'deki ilk toplantıda buldukları günleri yad etti.⁶ Fakat Friedman'ın düşüncelerinde çoğumuz için göze çarpan şey, iktisatta farklı düşünce okullarının olmadığı, sadece iyi iktisadın ve kötü iktisadın olduğu yönündeki cümlesiydi. Bu sebeple, açıkçası, Friedman'ın düşüncesine göre, bizler "Avusturya" iktisadı olarak adlandırılan bir iktisat üzerine düzenlenen bu konferansa katılmakla boş bir iş ile uğraşıyorduk.

Avusturya İktisadı'nın Temeli Olarak Davranış Hâlindeki İnsan

Yine de konferansa katılanların pek çoğu kendilerinin boş bir işle uğraştığını düşünmüyordu, zira bizler, "iyi iktisat" olarak sadece Avusturya ikti

College Press, 2002), s. 1-68; Murray N. Rothbard, *Ludwig von Mises: Scholar, Creator, Hero* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1988); Israel M. Kirzner, *Ludwig von Mises* (Wilmington, Del.: ISI Books, 2001).

⁴ Hayek'in hayatı ve iktisat alanına yaptığı katkılarının bir özeti için bkz. Richard M. Ebeling, "Frederich A. Hayek : A Centenary Appreciation", *The Freeman* (May, 1999), s. 28-32; Bruce Caldwell, *Hayek's Challenge: An Intellectual Biography of F. A. Hayek* (Chicago: University of Chicago Press, 2004).

⁵ Kirzner'in Avusturya iktisadına yaptığı katkının bir özeti için bkz. Richard M. Ebeling, "Israel M. Kirzner and Austrian Theory of Competition and Entrepreneurship", *Freedom Daily*, August 2001, s. 8-14.

⁶ R. M. Hartwell, *A History of Mont Pelerin Society* (Indianapolis: Liberty Fund, 1995).

sadını görüyorduk.⁷ En temel anlamıyla, Avusturyanlar, bireyi “davranan/faal olan insan” olarak görür. Bu düşünce 1933 yılında Ludwig von Mises tarafından açıkça belirtilmişti:

Bizim görüşümüze göre, insan kavramı, her şeyden önce, davranışta bulunan bir varlığa işaret eder. Şuurumuz davranışta bulunmaya muktedir olan ve bunu gerçekleştiren bir egonun şuurudur. Hareketlerimizin bilinçli olduğu gerçeği onları davranış hâline getirir. İnsan ve onun davranışı hakkındaki telâhkimiz ve insanlara ve çevremize yönelik davranışımız genel anlamda bir davranış kategorisini önceden varsayar.⁸

Avusturyan insan tasavvuru, insanı sırf fiziksel ve nicel bir nesne veya tarihin karanlık güçleri tarafından kontrol edilen pasif bir özne yahut matematiksel eşitlik sistemindeki “bağımlı bir değişken” olarak değerlendiren pozitivist, historisist ve neoklâsik kavramsallaştırmaları reddeder. Pozitivizm, insanı ve insan aklını tıpkı doğal bilimlerde üzerinde deney yapılan cansız maddeler gibi sadece incelenen ve üzerinde oynanan büyüklüklere indirgemeye çalıştı. Historisizm, insanın tarihin dışsal yasaları tarafından belirlendiğini ve şekillendiğini, bu yasaların, bireye, kendi geleceğini belirleyip idare etmesi için çok az serbestlik tanıyarak onun düşüncelerini, davranışlarını ve yazgısını biçimlendirdiğini iddia etti.⁹ Neoklâsik iktisat, insana, çevresi tarafından empoze edilen belirli bazı tatlılara/beğenilere ve tercihlere sahip olan ve bunlara dayanarak piyasa fiyatları şeklinde ortaya çıkan çeşitli zorluklarla ve istediğini elde etmek uğruna feragatte bulunmasını gerektiren objektif al-ver durumlarıyla (trade off) karşılaştığında tahmin edilebilir davranışlarda bulunan matematiksel bir fonksiyon olarak muamele etti.¹⁰

⁷ Konferansta tartışılan konuların bir özeti için bkz. Richard M. Ebeling, “Austrian Economics on the Rise”, *Liberterian Forum*, October 1974, s. 3-6; South Royalton’da Lachmann, Kirzner ve Rothbard’in sundukları tebliğler daha sonra yayınlandı: Edwin G. Dolan, ed., *The Foundation of Modern Austrian Economics* (Kansas City, Kan.: Sheed&Ward, 1976).

⁸ Ludwig von Mises, *Epistemological Problems of Economics* (New York: New York University Press, 1981 [1933]), s. 14.

⁹ Mises’in pozitivistimde ve historisizmde mevcut olan varsayımları ve saçmalıkları ortaya koymaya adanmış en kapsamlı ama büyük oranda göz ardı edilen çalışması; Ludwig von Mises, *Theory and History: An Interpretation of Social and Economic Evolution* (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 1985 [1957]); F. A. Hayek, *The Counter-Revolution of Science* (Indianapolis: Liberty Fund, 1980 [1955]); Murray N. Rothbard, *Individualism and the Philosophy of the Social Sciences* (San Francisco: Cato Institute, 1979)

¹⁰ Eylem ve tercihle bağlantılı olarak Avusturyan ve neoklasik insan kavramsallaştırmalarının karşılaştırması için bkz. Richard M. Ebeling, *Austrian Economics and the Political Economy of Freedom*, s. 3-7.

Piyasa

Diğer taraftan, Avusturyanlara göre, insan belirli bir amaca sahip olan bir varlıktır. İnsan, düşünür, plânlar ve davranır. İnsan, maddeden yapılmış olabilir ama şuura da sahiptir. Tahayyül etme, yaratma ve bir işi başlatma/bir işe ön ayak olma vasfına sahiptir. Onun akli sadece cansız bir maddeye indirgenemez. İnsan, ruha ve iradeye sahiptir. İçinde kendini bulduğu koşulları iyice ölçüp tartar. Fiziksel ve sosyal çevresini tatmin edici bulmaz. Kendisinin daha fazla hoşlanacağı hâlleri tasavvur eder. Bu tercih ettiği hâlleri hayata geçirmek için zihninde eylem plânları yaratır. Amaçlarının bazılarını ulaşmanın araçları olarak kullanabileceği şeylerin, bütün amaçlarına ulaşmak için yeterli olmadığını keşfeder. İnsan alternatifleri değerlendirmek ve alternatifler arasında hangisini daha fazla tercih ettiğine karar vermek zorundadır, zira bunların bazıları - kıtlık koşulları altında- bugün için veya ebediyen öncelik taşıyacaktır. Bu sebeple, insan yapmak istediği “al-ver”lere (trade offs) karar vermek zorundadır. Bu yüzden, çok daha önemli olduğunu düşündüğü diğer hedefleri takip etmek uğruna, vazgeçmeye razı olduğu hedeflerin kendine yükleyeceği maliyetleri saptar.

Neoklâsik iktisadın “belirli/verili” olarak tanımladığı bu amaçlar ve araçlar aslında aktörün aklında yaratılır ve mukayese edilir. İnsan, başarıları ve başarısızlıkları tecrübe ettikçe bu amaçlar ve araçlar değişir ve dönüştürülür. Bu amaçlar ve araçlar statik/sabit olmadığı gibi, insan da tarihin umutsuz bir kurbanı veya esiri değildir. Geçmişte neler yaşandığını düşünerek ve gelecekte kendisinin nasıl bir konumda olacağını tasarlayarak kendi tarihini yaratır. Geçmişteki davranış tarzının sürdürmeye değer olup olmadığına veya ileriye baktığında daha iyi davranış tarzının ne olabileceğine karar verir.

Eksik Bilgi ve Piyasa Fırsatları

Bu gerçekler, Mises’in her insanın içinde bir girişimcilik unsuru olduğu yönündeki ısrarının sebebidir. İnsan tüm eylemlerinde, kazancını artırmak için kârlı fırsatlar arar, yaratır ve zararlardan/kayıplardan, yâni olması gerekenden daha kötü koşullardan kaçınmaya çalışır. Bu sebeple, zarurî olarak, insan, yaptığı her şeyde spekülâtördür.¹¹

¹¹ Ludwig von Mises, *Human Action : A Treatise on Economics* (Irvington-on- Hudson, N. Y.: Foundation for Economic Education, 1996), s. 254: “Müteşebbis, piyasa verilerinde meydana gelen değişiklikler hususunda faaliyet gösteren insan anlamına gelir”; Mises, *Ultimate Foundation of Economic Science* (Irvington-on- Hudson, N. Y.: Foundation for Economic Education, 2002 [1962]),

Kâr fırsatları yaratma ve kayıplardan/zararlardan kaçınma, piyasada yer alan herkesin, kendi kararları için uygun/geçerli olabilecek bütün ihtimallere dair tam veya yeterli bilgiye sahip olduğunu farz eden geleneksel neoklâsik “tam rekabet” tasavvurunda hiçbir manası olmayan kavramlardır. Aktörler uygun/geçerli bütün koşullara dair tam ve yeterli bilgiye sahip olarak başından beri zaten en iyi ve hakikaten izlenmesi gereken tek seçeneğin ne olduğunu bildiğinde, “keşfedilen fırsatlar” veya “kaçınılan kayıplar/zararlar” kavramlarının ne anlamı kalır?¹²

Avusturyan perspektiften bakıldığında, tercih etmek alternatifler arasında seçim yapmaktır ve alternatifler arasında seçim yapmak da- en azından bireylerin perspektifinden- geleceğin önceden bilinmeyeceği anlamına gelmek zorundadır. Eğer bu gelecek önceden takdir edilmediyse, fakat bireyin yaptığı tercihlerden etkilenebiliyorsa, o zaman tam bilgi mantıkî olarak davranan ve tercih eden insan kavramıyla çelişir. Aksi takdirde, insan yapacağı tercihleri ve bunların ortaya çıkaracağı zorunlu sonuçları önceden bilirdi. Fakat böyle bir durumda sağduyuya dayanan tercih nosyonunun ne anlamı kalır? Hatta bizler gelecek hakkında mutlak kesinlikler yerine sadece objektif ihtimallere dair bilgiyi varsayarsak, her insan aralarından seçmek zorunda olduğu seçeneklerin tam listesinin ve her bir muhtemel sonuca atfetmek zorunda olduğu tam ağırlığın /önemin ne olduğunu bilirdi; bu durumda birey kendi beğenilerini ve risk tercihlerini ortaya koyarak, mantıksal olarak izlemesi gereken ve izleyebildiği tek davranış tarzını yine başından beri biliyor olurdu.

Pek çok neoklâsik iktisatçı eksik bilginin ve belirsizliğin hâkim olduğu bir dünyadan umutsuzluğa düşebilir, bu öyle bir dünya ki onların matematiksel deterministik modelleri gücünü/etkisini kaybeder. Diğer taraftan, Avusturyanlara göre insanın şu anki konumuyla ilgili olan bu gerçeklik, insana ve beşerî dünyaya yönelik iyimserliğin sebebidir. Bireyin, gelecekte ortaya koyacağı eylemlerinin ne olacağı da dâhil olmak üzere,

s. 51 : “Her eylem bir spekülasyondur, yani geleceğin kesin olmayan koşullarını öz önüne alan kesin bir düşünce tarafından kılavuzluk edilir”.

¹² Neoklasik matematiksel genel denge yaklaşımının klasik Avusturyan eleştirisi ve tam rekabet teorisi için bkz. Hans Mayer, “The Cognitive Value of Functional Theories of Price” [1932], Israel M. Krizner, ed., *Classics of Austrian Economics: A Sampling in the History of a Tradition* (London: William Pickering, 1994), s. 55-168; F. A. Hayek, “The Meaning of Competition” [1946], *Individualism and Economic Order* (Chicago: University of Chicago Press, 1948), s. 92-106; Mises, *Human Action*, s.350-57; Mises, “Comments on the Mathematical Treatment of Economic Problems”, [1953], *Journal of Libertarian Studies*, vol. 1, no.2 (1977), s. 97-100.

geleceğin ne getireceğini kesin olarak bilmemesi, yaşadığı dünyanın harikulâde imkânlardan biridir. Bireyler, yeni yaratıcı fikirleri tecrübe etme güdüsüne sâhiptir, çünkü katî olarak veya en ufak bir kesinlik ihtimali olmadan bu fikirlerin gerçekten ne getireceğini bilmezler. Bu, hayal gücüne ve ortaya çıkacak şeylerin-insanoğlunun sosyal, ekonomik ve kültürel konumunda meydana gelecek tüm gelişmeler de dâhil olmak üzere yapısını etkilemek için gerçekleştirilen eylemlere izin veren, gelecek hakkındaki muammadır.¹³

Neoklâsik iktisatçılar, piyasayı, arz-talep fonksiyonunun bir dizi simültane eşitliğine indirger, bu fonksiyonun özellikleri, piyasa için genel bir denge “çözümünün” tam olarak var olup olmadığını ve bu çözümün “yegâne” ve “sabit/istikrarlı” olup olmadığını belirler. Fiyatlar, üzerinden malların alınıp satıldığı mübadelenin miktar oranlarıdır. Bunlar, bireylerin neyi tercih edip, bunun karşılığında neyden gönüllü olarak vazgeçeceklerine karar vermeleri için (trade offs) piyasadaki alternatifleri somut biçimde ortaya koyar. Aynı şekilde, neoklâsik çerçeve içinde, mukayeseli üstünlük teorisi, muhtemel ticaret ortaklarının görece fırsat maliyetini tam olarak belirler, böylece ortaklar işbölümünde, kendilerine piyasa da en fazla değer verilen rolleri üstlenebilirler. Ayrıca, neoklâsik analizde, genellikle mülkiyet haklarının, paranın ve sosyal ve politik kurumların “verili” olduğu kabul edilir. Bu kurumlar, tam anlamıyla arz-talep fonksiyonlarının karşılıklı etkileşim hâlinde olduğu faaliyet alanıdır.¹⁴

Fikirler, Piyasalar ve Müteşebbis

Avusturyanlara göre, piyasa matematiksel fonksiyonlar biçiminde içi boş bir yapıya (skeletal representation) indirildiği zaman piyasanın özü kaçırılmış olur. Piyasa, fikirlerin ve insanların ortaya koydukları anlamların karşılaştıkları; çok sayıda bireyin plânlarının birbiriyle çakıştığı bir yerdir. Burada muktedir olan insanlar karşılıklı olarak ticaretten keşfedilen ve yaratılan kazançlar vasıtasıyla kendi konumlarını iyileştirirler/geliştirirler. Piyasa, insanların taleplerinin, izole, kendi kendine yeten ekonomik or-

¹³ Mises, *Human Action*, s. 105: “Geleceğin belirsiz olması zaten eylem nosyonunda bizzat işaret edilir. İnsanın davranışta bulunması ve geleceğin belirsiz olması birbirinden farklı iki konu değil, yalnızca bir şeyi yaratmanın iki farklı biçimidir”.

¹⁴ Piyasa süreçlerinin işlediği temel kurumsal düzenin ortaya çıkışını, evrimini ve önemini açıklamaya çalışan, bugün “yeni kurumsal iktisat” olarak adlandırılan yaklaşımın geliştiğini işaret etmek gerekir.

tamda olduğundan daha fazla tatmin bulduğu ve önceden asla elde edilebilecekleri düşünülmemiş şeylerin temin edilmesinin mümkün olduğu bir ortamdır/vasattır. Avusturya iktisadının piyasa tasavvurunda, fiyatlar, sadece mübadelenin miktar oranları değildir, aynı zamanda, piyasaya dâhil olan kişilerin, satma ve satın alma faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan değerlendirmeleri ve takdirlerinin sonucudur.¹⁵ Avusturya İktisat Okulu'nun kurucusu Carl Menger'in 1871 yılında ifade ettiği gibi:

[Fiyatlar] iktisadî bir fenomen olan mübadelenin hiçbir şekilde en temel özelliği değildir. Aksine, bu merkezî /önemli özellik, iki insanın ticaret vasıtasıyla ihtiyaçlarını tatmin edebileceği daha iyi koşullarda yatmaktadır. . . . Fiyatlar, yalnızca bu faaliyetlerin tesadüfî tezahürleri, bireylerin ekonomileri arasında iktisadî denge belirtileridir [ve dolayısıyla ekonomik konular/özneler için ikincil önemdedir] . . . [Fiyatları] yüzeye doğru iten (öne çıkaran) güç, iktisadî faaliyetin nihaî ve genel sebebi olan, insanın ihtiyaçlarını mümkün olduğunca tam olarak karşılama ve ekonomik konularını iyileştirme çabasıdır.¹⁶

Neoklasik teoride, fiyatlar “verili” olarak kabul edilir; bu çerçevede, değişiklikler bir ölçüde dışarıdan gelir ve piyasa iştirakçileri bu “verili” fiyatlara göre davranırlar. Avusturyan iktisat yaklaşımında ise, fiyatlar piyasa aktörlerinin etkileşimi sonucunda ortaya çıkar. Aktörler fiyat teklifleri verir, böylece fiyatların artmasını veya azalmasını sağlar. Eugen von Böhm-Bawerk'in ünlü at piyahasında (horse market), malı arz edenler ve onu talep edenler arasındaki her türlü denge, rakiplerinden daha iyi fiyatlar önererek ticaret yapanları çekmek için ortaya koydukları çabanın sonucunda belirir.¹⁷

Bu sebeple, Avusturya iktisadının üzerinde durduğu nokta, yalnızca bu faal piyasa rekabetinin neticesinde oluşabilecek nihaî denge fiyatı değil, fiyat belirlemenin mantığı ve dizisel/sırasal sürecidir. Bu, Avusturya Okulu'nun önemli üyelerinden birinin, Avusturya fiyat teorisini, neden-sel-genetik yaklaşım olarak tanımlamasının sebebidir. Bu teorinin amacı,

¹⁵ Mises, *Human Action*, s. 327-33.

¹⁶ Carl Menger, *Principles of Economics* [1871] (New York: New York University Press, 1981), s. 191-192. Köşeli parantez içinde olan ifadeler Menger'in orijinal Almanca çalışmasına dayanarak yazar tarafından konmuştur, *Grundsätze der Volks-wirtschaftslehre*, 2d ed. (Vienna: Holder-Pichler Tempsky, 1923), s. 182-83.

¹⁷ Eugen von Böhm-Bawerk, *Capital and Interest, vol.2: The Positive Theory of Capital* (South Holland, III.: Liberatorian Press, 1959), s. 216-35.

piyasa aktörlerinin hareketlerinde ve kıymet takdirlerinde fiyatların “nedsel orijini”ni ve fiyatları nihaî dengeye ulaşması için ayarlayan süreci açıklamaktır.¹⁸

Bu teori, aynı zamanda, ileriki yıllarda Avusturya iktisadının müteşebbisin oynadığı rol ve önemi/değeri üzerine yaptığı vurgunun da temelini teşkil eder. İşbölümünde müteşebbisler, yalnızca tüketicilerin gelecek taleplerini tasavvur eden ve bu talepleri en iyi şekilde karşılamak için üretim süreçlerinin örgütlenme yollarını tasarlayan, üretilen malın tamamlanması için üretim aşamalarını izleyen ve malları piyasaya sunan, “yatırımı/teşebbüsü üstlenen kişi” değildir. Müteşebbisler aynı zamanda tüketici fiyatlarını belirler ve tüketicilerin mallara olan talebini olduğundan fazla veya az tahmin ettiğini keşfettiği zaman bu fiyatları değiştirir.¹⁹

Mises şöyle yazdı: İşte “piyasanın itici gücü”, “teşebbüs eden/geliştiren ve kuramsal olarak düşünen müteşebbis”. Onların “toplumsal işlevi”, kaynakların, sermayenin ve emeğin kullanımını, kazançların sağladığı ödüller ve zararların yol açtığı cezalar vasıtasıyla tüketicilerin taleplerini göz önüne alarak düzenlemektir.²⁰ Mises’in yine kısaca belirttiği gibi; “kârı ve zararı yaratan müteşebbisin kararıdır. Bu, kazançların nihaî olarak kaynaklandığı zihinsel faaliyettir –müteşebbis aklı. Kâr, aklın ve piyasanın gelecekte alacağı durumu önceden tahmin etme başarısının bir ürünüdür.²¹ Bu, ruhanî/manevî ve zihinsel bir fenomendir. Eğer piyasa, basitleştirilmiş ve işe yaramaz matematiksel bir fonksiyona indirgenirse, yatırım faaliyetlerinin temeli/kökünü olan yaratıcı zihinsel süreçler mahiyetindeki müteşebbisliğin maksatlılığı, bütün anlamını yitirir.

İktisadî Hesaplama ve Piyasa Süreci

Özel mülkiyet ve parasal mübadele sosyal kurumları, neoklâsik iktisatta öngörüldüğü gibi, basitçe, denge fiyatlarının ve ürünlerinin belirlenmesinin kavramsal zemini değildir. Pek çok ekonomistin, içinde buldukları disiplinin merkezî kavramlarını öğrendikleri standart kitaplar-

¹⁸ Mayer, s.57.

¹⁹ Bu konuda fazlasıyla ihmal edilen bir analiz için bkz. Philip Wicksteed, *The Common Sense of Political Economy*, vol. 1 (London: Routledge&Kegan Paul, 1933 [1910]), s. 212-37.

²⁰ Mises, *Human Action*, s. 328-29.

²¹ Ludwig von Mises, “Profit and Loss”, [1951], *Planning for Freedom* (South Holland, III: Liberatorian Press, 1980), p. 120.

da, özel mülkiyet, çalışma için “müsevvik mekanizması” ve kıt kaynakların korunması olarak tanımlanır. Para, piyasada alınıp satılan malların değerlerinin mukayesesi için ortak payda olarak hizmet eden “hesap birimi” olarak nitelendirilir. Her iki tanımlama da doğru ve önemlidir. Fakat, karmaşık ve sürekli değişen piyasa düzeninin işleyişinin ve koordinasyonunun sağlanması için gerekli kurumların derinliğini yakalamakta başarısız/yetersiz olurlar.

Hâlbuki, özel mülkiyet ve para, piyasa ekonomisinin ve içinde geliştiği medeniyetin merkezidir –vazgeçilmez özellikleridir. Özel mülkiyet haklarının ve mübadele aracının evrimi iktisadî hesaplamayı mümkün kılmıştır, ki bu iktisadî hesaplama olmadan piyasada rasyonel karar alma imkânsızdır. Yine bunu en açık biçimde ortaya koyan Mises olmuştur:

Parasal hesaplama, işbölümü denen sosyal sistemde davranışın kılavuz yıldızıdır. Bu, üretime girişen insanın faaliyet alanıdır. İnsan, kârlı üretim şeklini, kârsız olandan ayırmak için hesap yapar..... Parasal hesaplama, piyasa ve fiyatlar tarafından yönetilen ve denetlenen serbest teşebbüs toplumunda temel planlama ve faaliyet aracıdır.²²

Maddî üretim faktörlerini ve emek piyasasının bütününi kamusal/açık müzayedede olarak görebiliriz. Açık artırmada fiyat artıran da müteşebbislerdir. Müteşebbisin önereceği en yüksek fiyat, tüketicilerin ürünler için ödemeye hazır olduğunu düşündüğü fiyatlarla sınırlıdır. . . . Müteşebbisler arasındaki rekabet, üretim faktörlerinin fiyatlarının oluşturulmasında, tüketim mallarının bu fiyatlarını etkiler. Kapitalist toplumda müteşebbise, üretim faktörü fiyat aracılığıyla bir uyarı gönderir: Bana dokunma, daha acil bir başka ihtiyacın tatmini için bir kenarda bekletiliyorum.²³

Yalnızca özel mülkiyet, tüm pazarlanabilir malların ve üretim araçlarının mübadele alanında satılmak ve alınmak üzere hazır bulunmasını sağlar. Sadece mübadele aracı, farklı türden şeylerin kıymet biçilen ortak bir paydaya indirgenebilmesine vesile olur. Bir tek rekabete dayanan piyasa, toplumdaki her bireyin, öne sürdüğü teklifler yoluyla fiyatların belirlenmesi sürecine katılmasını mümkün kılar.²⁴ Yalnızca ekonomik he-

²² Mises, *Human Action*, s. 229-30.

²³ Ludwig von Mises, *Bureaucracy* (New Rochelle, N. Y.: Arlington House, 1969 [1944]), s. 28-29.

²⁴ Ludwig von Mises, *Liberalism in Classical Tradition* (Irvington-on-Hudson, N. Y.: Foundation for Economic Education, 1985 [1927]), s. 71-72. Mises 75. sayfada şöyle yazar: “Bu, sosyalist toplum ihtima-

saplama, binlerce insanın hareketlerinin, karşılıklı kazanç sağlanan piyasa ilişkileri ve eşgüdümlü plânlar ağıyla bütünleşmesini sağlar.

Bununla beraber, her insan kendi kararlarını almada özgürdür; bunu yaparken umutları, hayalleri, hedefleri ve plânları ona rehberlik eder. Ekonomik hesaplamayı mümkün kılan para fiyatları, kendi amaçları doğrultusunda her bir birey tarafından kullanılır. Birey, aklındaki amaçları elde etme yönünde bunların önemini/değerini aklında ölçüp biçer; bunları geçmiş eylemlerini değerlendirmek ve gelecektekileri de plânlamak için kullanır.²⁵ Birey, alternatif davranış biçiminin maliyet ve kazançları üzerine kendi yaptığı değerlendirmelere dayanarak iş bölümüne katılmakta özgürdür- yaptığı tercihlerin iyi ya da kötü sonuçlarına katılmak şartıyla.

Serbest piyasada bireysel özgürlüğü, toplumsal düzenle uyumlu hâle getiren ekonomik hesaplama değildir. Milyarlarca bireysel tasarımı, rasyonel sosyal koordinasyon yapılarıyla birbirine bağlayan ekonomik hesaplama değildir. Mises'in şu sonuca varmasında hayret edilecek bir şey yoktur: "Medeniyetimiz ayrılmaz bir biçimde ekonomik hesaplama metodlarımızla birleştirilir. Eğer faaliyet göstermenin bu en değerli zihinsel aracını kullanmaktan vazgeçersek, medeniyetimiz tamamen yok olacaktır".²⁶

Toplumun Temeli Olarak "Ortaklık Yasası"

Avusturyanlar iş bölümü ve mukayeseli üstünlük teorilerine, sermayenin ve emeğin ulaşılabilir olduğunda, çeşitli fiyatlarda uzmanlaşmanın sağlanmasından daha fazla şey atfeder. Daha önce olduğu gibi işbölümünün faydaları üzerine On sekizinci ve On dokuzuncu yüzyıl klâsik iktisatçılarının görüşlerinin ihtiva ettiği anlamları derin bir mülâhazayla açıklayan yine Mises olmuştur. Mises, iş bölümü teorisinin, esasında beşerî ortaklık yarası olarak adlandırdığı kavramın kaynağı olduğunu ve bu sebeple toplum teorisinin temelini teşkil ettiğini belirtmişti. Adam Smith ve

line karşı iktisadın öne sürdüğü kesin itirazdır. Piyasa fiyatlarının oluşturulmasında üretici ve tüketici olan bütün müteşebbislerin, toprak sahiplerinin ve işçilerin işbirliğine dayanan zihinsel işbölümünden vazgeçilmek zorundadır. Fakat bu yapılmadan, rasyonelite, yani iktisadî hesaplama düşünülemez".

²⁵ Mises, *Human Action*, s. 229: "Parasal hesaplama olaylara tamamıyla bireysel bakış açısından bakmayan her türlü düşünce için faydasız ve uygulanamazdır. . . Plânlanan eylemin önceden yapılan tasarısı, beklenen maliyetler ve kazançların ticari ön hesabı haline gelir. Geçmiş eylemin geçmişe dayalı olarak oluşturulan sonucu kâr ve zararın hesabı olur".

²⁶ Mises, *Human Action*, s. 230.

David Ricardo'nun uzmanlaşmadan elde edilecek kazançlar üzerine yaptıkları açıklamalara dayanarak, bireylerin ticaretten elde edilen karşılıklı kazancı keşfetmelerinin neticesinde, toplumun asırlar boyunca nasıl ortaya çıktığını ve şekillendiğini ortaya koymak mümkündür.²⁷ Uzmanlaşma vasıtasıyla elde edilen ilâve kazançlar insan ilişkileri ağının genişlemesiyle sonuçlanır. Bu yüzden, iş bölümü teorisi, insan tasarımıyla ziyade insan davranışının bir sonucu olarak toplumun ortaya çıkışının açıklanmasında analitik bir araç olarak hizmet etmeye muktedirdir. Bu süreci Mises şöyle açıklamıştır:

*Ortaklık yasası, beşerî işbirliğinin gelişen yoğunluğuyla sonuçlanan eğilimleri kavramamızı sağlar. Doğa tarafından erişilebilir kılmış sınırlı sayıdaki geçim araçlarının toplanması mücadelesinde, insanların birbirini rakip olarak görmemeleri gerektiğine inandıran dürtüyü tasavvur ederiz. İşbirliği yapmak maksadıyla insanları sürekli birbiriyle ilişkiye girmeye sevk eden şeyin farkına varıyoruz. . . . Bu sayede, bizler insan evrimini idrak eden bir konumda bulunuyoruz.*²⁸

İş bölümü ve mukayeseli avantaj/üstünlük teorisi bir "toplum bilimi"nin temeli olur. Piyasa ilişkileri, arz ve talep arasındaki karşılıklı bağlantılar ve mamul mallar ve üretim faktörlerinin piyasa fiyatları ağının temeli hazırlanır. "Piyasa ve mübadelenin kaçınılmaz kanunları"nın anlamının yolu açıktır, ki bu "insan aklının en büyük kazanımlarından biridir."²⁹

Klâsik iktisatçıların iş bölümü teorisinden, klâsik-liberal "barış ve sosyal işbirliği felsefesi" ortaya çıkar, ki bu felsefe "[bizim] çağımızın ekonomik medeniyetinin hayret verici gelişimi" için temel teşkil eder.³⁰ Mises, barışçıl iş bölümünün sağlayacağı büyük maddî üretkenliğin/verimliliğin medeni yet dediğimiz şeyin gelişmesi için imkân temin ettiğini belirtmişti. Bu im-

²⁷ Adam Smith, *Wealth of Nations*, 1. Kitap, Bölüm:1-3 (New York: The Modern Library, 1937 [1776]), s. 3-21; Pierro Sraffa, ed., *The Works and Correspondence of David Ricardo*, vol. 1: *On the Principles of Political Economy and Taxation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1951 [1821]), s. 128-49; Jean Baptiste Say, *A Treatise on Political Economy, or The Production, Distribution and Consumption of Wealth* (New York: Augustus M. Kelley, 1971 [1821]), s.90-99; John R. McCulloch, *The Principles of Political Economy, with Some Inquiries Respecting Their Applications* (New York: Augustus M. Kelley, 1965 [1864]), s. 37-46, 85-116.

²⁸ Mises, *Human Action*, s. 160-61.

²⁹ Ludwig von Mises, *Interventionism : An Economic Analysis* (Irvington-on-Hudson, N. Y.: Foundation for Economic Education, 1998 [1941]), s.24.

³⁰ Ludwig von Mises, *Socialism : An Economic and Sociological Analysis* (Indianapolis: Liberty Classics, 1981 [1922]), s. 55-56,268-69.

Piyasa

kânlar bugün artık hem boş zaman hem de sanat, edebiyat ve bilimsel ve felsefi düşünce için gerekli olan zihinsel huzur için temin edilmektedir.

İnsanlar gittikçe birbirlerinden farklılaşmaktadır, fakat bu farklılaşma yalnızca iş bölümü içinde bir yer bulmalarını sağlayan uzmanlaştıkları işler ve ustalıklar bakımından olmaz. Onlar aynı zamanda ilgilendikleri uğraşları geliştirmelerine olanak veren kaynak ve boş zaman bolluğu sayesinde kişiliklerini geliştirerek kendilerini farklılaştırırlar. İnsanın kabile yığınından ayrı, karakteri ve özellikleri bakımından tek ve şahsına münhasır olması anlamına gelen bireycilik, yoğun ve yaygın iş bölümünün bir ürünüdür.³¹

İş bölümü ve onun ortaklık yasası aynı zamanda dünya barışı düşüncesinin/öğretisinin temelidir. İnsanlar uzmanlaşma ve mübadele vasıtasıyla doğanın cimriliğine karşı birleşirler/ittifak ederler. Bireyler ve milletler artık birinde görülen gelişmenin diğerinde bir kayba sebep olduğu durumda olduğu gibi birbirinin düşmanı değildir. Aksine, herkes herkesin yeteneklerinden, çalışkanlığından ve yaratıcılığından kazanç/fayda sağlar.

Hem ulus içinde hem de uluslar arasında rekabet artık bir ölüm- kalım mücadelesi değildir. Rekabete dayanan piyasa süreci, barışçıl bir prosedür hâline gelir ve bunun vasıtasıyla toplumun her üyesi, diğer insanların hedeflerini/amaçlarını ilerletmek suretiyle, şartlarını iyileştirmek yolunda kendine en verimli ve kârlı faaliyet alanını bulur. Yine bu büyük toplumsal sürecin kökenini kavrayan Mises'di:

*Herkes birlikte çalışır ve işbirliği yapar, işbölümü içinde kendine belli bir rol seçer. İşbirliği içinde rekabet ederek ve rekabet içinde işbirliği yaparak bütün insanlar sonucu meydana getirmede, yani piyasanın fiyat yapısında, üretim faktörlerinin istek tatmini çizgisinde tahsis edilmesinde ve her bireyin alacağı payın belirlenmesinde etkilidir.*³²

Bunun sonucunda, dünya, piyasa fiyatları tarafından sağlanan bilgi ve teşvikler vasıtasıyla her ne kadar zaman, mekan ve çıkarlar bakımından birbirinden ayrılmış olsalar da birbirine barışçıl bir biçimde yardım eden özgür insanlardan müteşekkil bir toplum hâline gelir. İnsanların satma ve satın alma faaliyetleri tüm insanlığın isteklerine ve ihtiyaçlarına en iyi biçimde hizmet eden üretim biçimlerini belirler. Bu sebeple, piyasa, insan-oğlunun barışçıl uyumu/birliği için bir araçtır.

³¹ Mises, *Socialism*, s. 256-72; *Human Action*, s. 157-74.

³² Mises, *Human Action*, s. 338.

Özgürlüğün Politik Ekonomisi

İnsan ve piyasaya yönelik bu Avusturyan kavrayışların hiç biri dünyaya ilişkin pozitivist, historisist ve neoklâsik iktisat görüşleriyle bağdaşmaz. Fiziksel bir objeye/nesneye veya matematiksel bir fonksiyona indirgenerek, insan en temel özelliklerinden mahrum edilir. Eğer insan zihni toplumsal ve ekonomik analizden çıkartılırsa, niyet/kasıt ve hayal gücü, tercih ve yaratıcılık ne ifade eder? İnsan, ölçülebilen bir büyüklük veya simültane eşitlikler sistemindeki bir bağımlı değişken olduğu zaman özgürlüğün ne anlamı kalır?

Avusturya iktisat okulunun pek çok üyesinin klasik anlamda liberal olmasına -bireysel özgürlüğün, özel mülkiyetin ve piyasa ekonomisinin müdafileri olmalarına- şaşdırmamak gerekir. Bir kere siz bireyi içinde müthiş bir potansiyele sahip olan, düşünen, yaratan ve davranan bir insan olarak gördüğünüzde, kim onu başka insanların iradesinin/isteğinin kölesi yapan, yani onun insanlığını reddeden bir düşünceye tolerans gösterebilir? Bir kere siz her bireyin diğer insanların refahını artırırken kendi projelerini takip etmede özgür olduğu piyasa düzeninin ihtişamını idrak ettiğinizde, merkezî plancılara veya siyasî müdahalecilerin emirleri/zorlamaları yönünde onu kısıtlamayı kim isteyebilir? Bir kere bir kişi, piyasa süreçleri içinde sosyal koordinasyonun sağlanması için fiyatların önemini anladığında, kim insanlığın tüketimi ve üretimi üzerinde tahakküm kurmak için bilgi ve yeteneğe sahip olduğunu varsayabilir?³³

Çeviren: A. Zeynep Kopuzlu

³³ F. A. Hayek, "The Use of Knowledge in Society", [1945] *Individualism and Economic Order*, s. 77-91; Aynı makale şurada da bulunabilir: Richard M. Ebelling, ed., *Austrian Economics : A Reader*, s. 247-63.